

Helmonds

Kwartaalblad
Heemkundekring
Helmont

lente 2019
€ 3,25

HEEM 44

*Wethouder Jos van Wel
Het aanzien van Helmond
De Beelsfundatie*

inhoud

Van de redactie	3
Van het bestuur	4
Agenda	5
Boekbespreking	6
Bonje in de gemeijnt	8
Carp's garenfabrieken	10
Korte berichten	12
Wethouder Jos van Wel	15
Het aanzien van Helmond	23
De Beelsfundatie	31
Begunstigers	35

Van de redactie

In deze editie van Helmonds Heem treft u twee artikelen aan over Helmondse oud-wethouders. Jos van Wel wordt herinnerd door Martin Geerts en Jan van der Zanden vertelt zijn eigen verhaal.

Josephus Wilhelmus van Wel overleed in 1957, bij oudere Helmonders leeft hij in herinnering. Hij was de vierde in een rij van dertien kinderen uit een arm arbeidergezin en groeide op in de Heistraat. Zijn ouders begonnen een bakkerszaak, waardoor ze een ruimer inkomen verwierven en hun kinderen konden studeren. Jos haalde de akte van kwekeling (PABO-student), raakte verzeild in de politiek, sloot zich aan bij een stroming die de situatie van de arbeidersklasse wilde verbeteren en werd lid van een bond tegen drankmisbruik. Als redacteur van *Het Nieuws van de Week* ageerde hij tegen de handelwijzen van opzichters die, in dienst van hun patronen, het werk vergunden en de inkomens drukten. Vanwege zijn kwaliteiten werd hij tot wethouder gekozen, maar na een volgende stemming werd hem geen wethouderspost meer gegund, hetgeen hij als een nederlaag beschouwde. Zijn naam bleef onder andere voortbestaan in de Wethouder van Wellaan.

Jan van der Zanden heeft in de zestien jaar dat hij wethouder was, zo'n honderd kilometer fietspad aangelegd. Het leverde hem de schertsnaam Jan Fietspad op. Vijftig jaar geleden werden Brouwhuis, Mierlo-Hout, Stiphout en delen van aangrenzende gemeenten geannexeerd.

Een goed moment voor hem om terug te kijken hoe het Helmond sinds die tijd is vergaan. Als oud-bestuurder hoopt hij dat de balans achteraf positief is, omdat er veel is gebeurd. Er moest een groot bedrijventerrein komen, de Zuid-Willemsvaart worden omgelegd en duizenden woningen worden gebouwd. Terugkijkend zijn er belangrijke besluiten genomen die van Helmond gemaakt hebben wat het nu is.

Een van Helmonds oudere straten is de Beelsstraat, in de volksmond vaak Beeldstraat genoemd. Het hodoniem werd in 1907 bij raadsbesluit vastgesteld en is gerelateerd aan Theodorus Nicolaus Beels, die goede faam genoot als huisarts. In essentie is hij de stichter van de Beelsfundatie, een instituut dat steun biedt aan armlastigen. Met name in de negentiende eeuw heerste er in Helmond grote armoede. Theodorus Beels zag die situatie aan en wilde die verbeteren. Na zijn overlijden werden zijn geldelijke middelen besteed aan een caritatief doel, wat leidde tot de fundatie die nog steeds beoogd ondersteuning te bieden aan hulpbehoevende gezinnen en personen.

Ons volgend kwartaalblad verschijnt op 1 juli 2019. Kopij kunt u tot 1 mei zenden aan ons vaste adres redactie@heemkundekringhelmont.nl De redactie is niet aansprakelijk voor de inhoud van geplaatste artikelen en behoudt zich het recht voor stukken te weigeren, in te korten of aan te passen.

COLOFON

Bestuur

Voorzitter: Ton Janssens

T: 0492 - 522925

E: t.janssens@heemkundekringhelmont.nl

Secretaris: Dorethé van Dijk

T: 0492 - 474745

E: t.dijk@heemkundekringhelmont.nl

Penningmeester: Frans 't Sas

T: 0492 - 520945

E: f.tsas@heemkundekringhelmont.nl

Bestuurslid en P.R.: Gerry van Liempt

T: 0492 - 554233

E: g.liempt@heemkundekringhelmont.nl

Bestuurslid: Thea van Stokkum

T: 0492-533944

E: t.stokkum@heemkundekringhelmont.nl

Lidmaatschap

Kringlidmaatschap incl. abonnement € 25,-
Rekening Rabobank NL10RABO0123855004
of ING nr. NL29INGB 0002641099 t.n.v.
Heemkundekring Helmont

Opzegtermijn: Één maand voor het einde van het kalenderjaar

Inlichtingen

Algemeen: E: info@heemkundekringhelmont.nl

Het Baken: E: baken@heemkundekringhelmont.nl

Heemkamer

Pastoor van Leeuwenstraat 23, 5701 JS Helmond

T: 0492 - 330342

Website

www.heemkundekringhelmont.nl

Redactie

Hans Vogels, Martin Geerts, Berry Wijnen, Kelly Geerts,

Marinus van den Elsen

E: redactie@heemkundekringhelmont.nl

Vormgeving/layout-out: Marinus van den Elsen

Druk: Laumé Media Partners

Foto's gemaakt door/met dank aan:

Fotoatelier Prinses, Hegeman, J. Meulendijks, Jan van der Zanden, RHce, Henk van Dijk, Hans Vogels, Marinus van den Elsen.

Omslag voorzijde: De Markt in september 1910. Het kleine witte pand in het midden is de winkel van Jos van Wel. (collectie RHce, fotograaf onbekend)

Omslag achterzijde: Gevel van Gustaaf Schulte/Dirks in de Ameidestraat. (foto: Marinus van den Elsen)

Dit is een uitgave van
Heemkundekring Helmont.
Gesticht op 24 mei 1948.

Van het bestuur

Elke donderdagmiddag is de heemkamer geopend voor iedereen die belangstelling heeft voor het Helmondse verleden, of historische informatie zoekt voor een eigen onderzoek of scriptie. We zijn dan ook blij dat steeds meer mensen ons voor allerlei vragen weten te vinden. Voor hen die overdag verhinderd zijn, is de heemkamer op elke tweede dinsdagavond van de maand geopend. Van 19.00 tot 21.00 uur zitten er enkele enthousiaste leden klaar om u te helpen met uw vragen, natuurlijk met een lekker kopje koffie.

We worden steeds vaker gevraagd om te assisteren bij historische projecten, zowel in Helmond als in de regio. Zo willen wij onze medewerking verlenen aan het Begemann-project van het Regionaal Historisch Centrum, waarbij vrijwilligers het archief van Begemann opschonen en beschrijven ten behoeve van een zo optimaal mogelijke toegankelijkheid. De werkzaamheden gaan plaats vinden in het

Onze Heemkamer

Zoals hierboven vermeld bent u elke donderdag welkom in het stadshobbycentrum Het Baken, Pastoor van Leeuwenstraat 23, 5701 JS Helmond. Van 10.00 tot 12.00 uur is de genealogiekamer geopend, voor ieder die belangstelling heeft voor zijn voorouders en daar onderzoek naar wil doen.

's Morgens van 10.00 tot 12.00 uur is de heemkamer enkel toegankelijk voor leden. 's Middags van 14.00 tot 16.00 uur en elke tweede dinsdagavond van de maand van 19.00 tot 21.00 uur, is de

oude archiefgebouw aan de Molenstraat en staan onder leiding van medewerkers van het RHC waar de documenten ook worden opgeslagen. We gaan ook participeren in de organisatie van het Lucas Gasseljaar wat in het najaar van 2019 start en tot en met 2020 doorloopt. Er worden tal van activiteiten rondom deze oud-stadgenoot georganiseerd. Voor beide projecten doen wij een beroep op onze leden. Mocht u tijd en vooral belangstelling voor deze interessante projecten hebben, kom dan eens voor uitgebreide informatie naar de heemkamer. Ook onze werkgroepen kunnen overigens nog mensen gebruiken.

Tot slot doet het bestuur nogmaals een oproep om uw e-mail adres door te geven. Het heemblad, waarin ook mededelingen worden opgenomen, verschijnt één keer per kwartaal. Om tussentijdse berichten onder uw aandacht te brengen, maken wij gebruik van een digitale nieuwsbrief. Mocht u deze nog nooit hebben ontvangen dan is uw e-mail adres nog niet bij ons bekend. U kunt het adres doorgeven via info@heemkundekringhelmont.nl.

heemkamer openbaar voor het verwerven van informatie en kunt u desgewenst onze collecties en bibliotheek kosteloos raadplegen. Altijd staat gezelligheid en kennisverrijking voorop.

Dank voor uw giften en donaties

Met enige regelmaat ontvangen wij giften en donaties. Al deze schenkingen, groot of klein, worden door ons bijzonder gewaardeerd. Door de veelheid is het vaak niet mogelijk iedereen persoonlijk te bedanken. *Daarom zeggen wij langs deze weg hartelijk dank aan allen die Heemkundekring Helmont een warm hart toedragen.*

Agenda

U ontvangt voor de lezingen en excursies géén afzonderlijke uitnodigingen. Noteer daarom onderstaande data in uw agenda of op uw kalender. Suggesties voor lezingen en excursies blijven van harte welkom.

Dinsdag 16 april

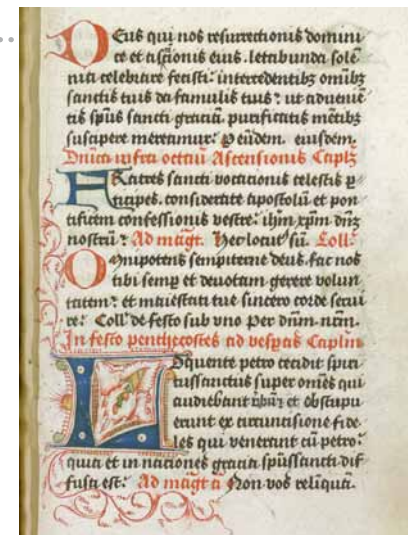
Lezing door Rogier Verkroost:
‘Een besluit met grote gevolgen voor Helmond’.

Hoewel oud-minister Hans Gruijters maar kort in Helmond woonde, is zijn invloed op de ontwikkeling van de stad groot. De intelligente Gruijters bleek een eigen visie te hebben op het leven en hoe de samenleving moest worden ingericht. Omdat hij steeds de discussie aanging, werd hij al op school Pietje politiek genoemd. Het hoogtepunt van zijn carrière begon in 1973 toen hij als minister in het kabinet Den Uyl aantrad. Een van zijn grote verdiensten was het groeikernenbeleid, waar Helmond de vruchten van plukte. Op eigen initiatief wees hij zijn geboortestad aan als Groei-stad. Hij gooide hoge ogen als invloedrijke Helmonder en drukte een historische stempel op de stad. Daarom werd hij hier altijd met open armen ontvangen. *Grote zaal Het Baken, Pastoor van Leeuwenstraat 23, 5701 JS Helmond. Aanvang 20:00 uur. Bijdrage voor niet-leden 2 euro, leden gratis. Géén inschrijving vooraf.*

Dinsdag 7 mei

Lezing door Bernardien van den Berg (Radboud Universiteit Nijmegen):
‘Middeleeuws handschriftproductie in Helmond op het spoor’.

Het bekendste Helmondse middeleeuwse handschrift is het ‘Vesperale van Margriet van Cortenbach’ uit 1536. Het is zo goed als zeker vervaardigd in het vrouwenklooster Onze-Lieve-Vrouw

in de Hage te Helmond (1462-1543) en onder andere gebruikt door Margriet van Cortenbach in het klooster Soeterbeek. De oude bibliotheek van Soeterbeek, thans in bruikleen van Universiteitsbibliotheek Nijmegen, herbergt nog méér liturgische handschriften die uit Onze-Lieve-Vrouw in de Hage afkomstig zouden zijn. Mediëviste Bernardien van den Berg onderzoekt welke handschriften binnen de Collectie Soeterbeek in het scriptorium van het Helmondse klooster zijn vervaardigd. Zij vertelt over haar (promotie-)onderzoek, de geschiedenis van het klooster en de reis van de boeken. Na de pauze laat zij zien welke kenmerken haar leidden tot de kern van het boekencorpus van de Helmondse regularissen. *Grote zaal Het Baken, Pastoor van Leeuwenstraat 23, 5701 JS Helmond. Aanvang 20:00 uur. Bijdrage voor niet-leden 2 euro, leden gratis. Géén inschrijving vooraf.*

Boekbespreking

Rogier Verkrooft:
**Hans Gruijters,
een dwarse
democraat**

'Ik kan mijn mond niet houden, ook al komt er rotzooi van'. Dat citaat was meerdere malen van toepassing op de turbulente politieke carrière van Hans Gruijters (1931-2005). Gruijters was geen gemakkelijke man en dat hebben veel van zijn collega's geweten. Hij was een van de oprichters van D66 en de eerste minister die de partij ooit leverde, al raakten Gruijters en zijn partij daarna steeds meer van elkaar vervreemd. Zijn bestuurlijke idealen bleken niet te realiseren maar desondanks heeft hij als minister van volkshuisvesting en ruimtelijke ordening een stempel gezet op de inrichting van ons land.

De politieke carrière van Hans Gruijters bestrijkt vier decennia, een periode waarin de samenleving veel veranderingen doormaakte. Daarbij horen zijn rebelse tijd als VVD-raadslid, de oprichting van D66, een ministerschap in het roemruchte kabinet Den Uyl en een zestienjarig burgemeesterschap in Lelystad, waar

hij de jonge stad door een bijzonder moeilijke periode wist te loodsen. Het boek volgt het leven van een slim Brabants jongetje uit het katholieke Helmond die zich niet schikt naar een plek in het dan nog verzuilde Nederland. Geïnspireerd door de Amerikaanse politiek heeft hij een ideaal: Nederland bestuurlijk vernieuwen.

Het boek is te koop bij Boek en Kantoor De Ganzenveer.
ISBN: 978-94-633-8520-6
Prijs: € 19,95

Wim Daniëls:
Houdoe

Dit boek is helemaal gewijd aan de afscheidsgroet 'houdoe'. Een favoriet woord van Brabanders dat ook in de rest van Nederland meer gebruikt wordt. Wim Daniëls schreef er niet alleen een boek over, maar maakte er ook een carnavalsnummer van. De strekking van het lied, dat je al na één keer luisteren kunt meezingen, is: 'Ik zeg: houdoe, houdoe, houdoe. Mar kom mar vlug wer trug. Ik zie-oe toch zo gèère. Ik zie-oe liefst wer vlug.'

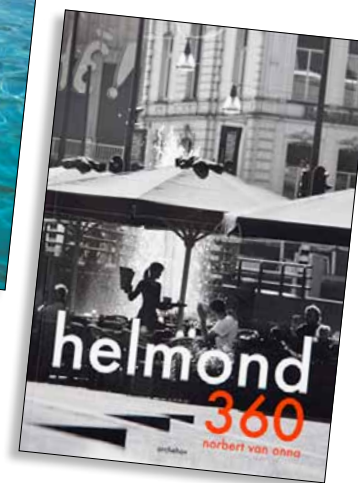
Het boek is te koop bij Boek en Kantoor De Ganzenveer.
ISBN: 978-94-004-0283-6
Prijs: € 15,00

Luc de Graaf:

Lui maar voldaan

Het boek 'Lui maar voldaan' is geen in proza geschreven verhaal, maar een bundel met vijftachtig losse vertellingen. Daarmee gunt de auteur de lezer iedere dag een kort leesmoment, elk verhaal heeft een kop en een staart. Ze gaan over alledaagse gebeurtenissen, maar krijgen door de blik van de auteur net even een andere draai.

De in Stiphout woonachtige schrijver is op de Helmondse Markt geboren, op de locatie waar Lokaal 42 zit, maar de stad is niet zijn inspiratiebron. Mensen zijn immers overal hetzelfde alleen de taal en de gebruiken zijn anders. De schrijvers Carmiggelt, Bril en Snijders noemt hij zijn inspiratiebronnen. Zij zijn

de leermeesters van het korte verhaal. De Graaf schrijft bijna dagelijks enkele uren per avond en illustreert zijn verhalen met tekeningen van eigen hand.

Het boek is te koop bij Boek en Kantoor De Ganzenveer.
Prijs: € 14,50

Norbert van Onna:
Helmond 360

De Nederlandse fotograaf Norbert van Onna (Arnhem, 1955) is gespecialiseerd in architectuur- en landschapsfotografie. Hij studeerde in 1978 af aan de Design Academy in Eindhoven en heeft een decennialange ervaring in het documenteren van architectuur in opdracht van projectontwikkelaars, architecten en overheidsinstanties. Nieuwbouw en innovaties, maar ook relaties tussen gebouwen en gebruikers, zijn voor hem vertrouwde thema's.

Als eigenaar van Uitgeverij Archehov heeft Van Onna een aantal boekproducties gerealiseerd. In deze reeks verscheen het zwart wit fotoboek Helmond 360 en eerder Eindhoven en Veldhoven 360.

Architectural Photography
Archehov Publishers, Veldhoven.
ISBN: 978-90-803-541-6-6
Prijs: € 27,50

Bonje in de gemeijnt

Tijdens de dienst van de Helmondse protestantse gemeente op 23 september 1778, bood dominee Walkart zijn verontschuldigen aan voor de ergerlijke houding van twee belijdende leden.

Het elfjarige dochtertje van de vorster¹ en waarnemend koster Nicolaas van Schaik, was huilend bij de dominee aan huis gekomen. Tussen haar tranen door vertelde het kind, dat haar ouders ruzie hadden en dat die volledig uit de hand liep. Er moest iets gedaan worden, maar de dominee onthield zich, hij moest zijn preek voorbereiden. Daarom nam zijn zoon Nicolaas, die de post van ouderling bekleedde, het lastige karwei op zich. Hij ging poolshoogte nemen om te zien hoe het met de ruzie gesteld was. Het bleek dat van Schaik, zoals helaas vaak gebeurde, weer straalbezopen was geweest en dat *'sij met malcander gevogten hadden'*.

De vorster was al eerder door de dominee berispt en had beloofd *'sig in 't vervolg te zullen wagten'*. Zijn vrouw, Cornelia van Ommeren, hielp haar man bij het schoonhouden van de kerk. Toen zij daar mee doende was, gebruikte Walkart die gelegenheid om hun ongepaste leven aan de kaak te stellen. Ze barstte in tranen uit en vertelde dat haar man zich regelmatig bedronk en haar dan schopte en sloeg. Het was voor haar zo geen leven *'sij kon onmogelijk bij hem blijven'*.

Tafereel van een protestantse dienst in een dorpskerk circa 1670, geschilderd door Hendrik Sorgh. (afbeelding internet)

Enig gestommel tussen de kerkbanken verstoorde het gesprek. Verbaasd zagen ze de gestalte van de persoon in kwestie tevoorschijn komen. Hij had gehoord wat zijn vrouw over hem te klagen had en begon op zijn beurt over haar te lamenteren. Zij was de oorzaak van de ellende. Zij gaf geen acht op haar huishouden, terwijl zij *'dagelijks sterken drank soop'*. Ze weersprak de beschuldiging met heftige woorden, waarop haar man haar toeriep *'dat haar tronij 't wel uijtwees'*. De predikant kwam tot de conclusie dat er aan beiden nogal wat schortte. Hij gaf hen te kennen *'dat sij een verfoetelijk leven voerden, van geen weerga tot de hoogste ergernis en dat hij van zijn ampt zou worden afgeset'*.

De volgende dag kreeg Van Schaik *'wederom vol sijnde'* slaande ruzie met een man. Dominee Walkart noteerde daarover dat: *'van Schaik zijn hartsvanger² bij zig hebbende, hem in sijnen arm queste en hem op het hoofd sloeg, so dat hij sterk gebloeit badt'*. Met zo'n slecht gedrag kon het niet anders dan *'dat er een schandvlekkte kwam over de gansche gemeijnt'*. Veel hoop op baat was er niet, te vaak had men hem *'vol sijnde als een beest, in zijn hujs gevonden'*. Vanwege de ergernis die dat gaf, moesten er maatregelen worden genomen. Na deliberatie³ werd besloten *'dat van Schaik en zijn vrouw soude aangeseget worden, dat de Kerkenraad wegens het ergerlijke leven met malcander, en hem wegens sijn aanhoudende dronkenschap, tegen alle vermaningen en daar uitspruitende verdere hijllooze gedragingen, zich van het gebruik van het verbondssegel des Hijligen Nagtmaals souden hebben te onthouden'*.

Nicolaas van Schaik werd van het besluit in kennis gesteld met de toevoeging, dat hij zijn ambt zou verliezen als hij zijn gedrag niet veranderde. Om zich voor dit gevaar in te dekken, wist Van Schaik een getuigschrift te bemachtigen, waarin vermeld stond dat hij zijn ambt naar behoren vervulde. De heren van de kerkenraad waren zeer bevreemd toen zij dit vernamen. Dominee Walkart moest beamen, *'dat men ten aanzien van sijnen wandel moeste seggen dat er tot hiertoe geen beterschap zig opdeet'*, maar verklaarde ook dat hiervan in de getuigenverklaring geen sprake was.

In het certificaat, dat in de vergadering van de kerkenraad werd getoond, stond enkel *'dat Van Schaik gesubstitueerd*

koster van Helmond, zijn bediening in persoon klagteloos waarneemt'. Maar toch zat er iets dubieus in. Er was over Van Schaik veel geklaagd, maar niet ten aanzien van zijn kostersambt. Men wilde geen irritatie meer in de kerk hebben. Tenslotte werd aan Monseigneur Gerrit Obbink, schriftelijk medegedeeld dat: *'Nicolaas Van Schaik het costerampt niet meer naar behooren komt waar te nemen en door zijn slegte levenswijze en dagelijkse dronkenschap niet langer tot die bediening behoort te worden geadmitteert'*. Hem werd gevraagd een andere koster aan te stellen.

Enige tijd later kwam Monseigneur Obbink naar Helmond om te horen of het misschien mogelijk was dat Van Schaik zijn kostersambt toch zou kunnen blijven behouden. Uit compassie met zijn vrouw en kinderen zou hij dit willen toestaan tot de eerstvolgende kerkvisitatie, doch onder voorwaarde dat staande de vergadering Van Schaik en zijn vrouw hun slechte levenswijze onder ogen zouden zien en zij ernstig tot een beter leven zouden worden vermaand. Mogelijk heeft dit indruk gemaakt want *'op den tijd der kerkvisitatie oordeelde de Kerkenraad dat van Schaik vooralsnog zijn kosterampt konde blijven bedienen'*. Lang heeft dit niet meer geduurd, want in 1783 overleed Van Schaik. Zijn weduwe verhuisde naar Deurne waar zij hertrouwde.

Noten:

- 1 Functionaris ondermeer bevoegd als deurwaarder.
- 2 Zwaard of sabel met een gekromd lemmet.
- 3 Leenwoord uit het Frans, in de betekenis van beraadslaging.

Carp's garenfabrieken

De in Amsterdam geboren Jacob Arnoud Carp (1809-1895) ging in 1848, na zijn huwelijk met Anna Wilhelmina Wesselman van Helmond, een verbinding aan met met George Wilhelm Kaulen die een roodververij exploiteerde. In 1860 scheidten hun zakelijke wegen waarna Carp, onder zijn eigen naam, een bedrijf in Helmond opzette. Zijn bedrijf importeerde garens, verfde die en exporteerde ze naar het Verre Oosten, met name Nederlands-Indië, waar ze werden gebruikt voor de productie van sarongs. Het bedrijf was kleinschalig, maar Jacob en later zijn zoon Carel Frederik, waren ook actief in Geldrop, waar zij een wolspinnerij en een weverij winstgevend maakten.

Jacob Arnoud Carp startte in 1860 Carps garenfabriek. (Collectie RHCe)

Het bedrijf kreeg na de intrede van kleinzoon Arnoud Carp, nieuwe impulsen. In de omgeving werden haspelarijen opgericht, waar met behulp van meisjes en vrouwen de garens werden overgehaspeld om in de Helmondse vestiging geleverd te worden. Tijdens de Eerste Wereldoorlog startte Carp met de productie van naaigarens. De onderneming werd in een naamloze vennootschap omgezet, met een kapitaal van tweeënehalf miljoen gulden. De activiteiten werden steeds meer geconcentreerd in Helmond, waar een eigen klossendraaijerij, kartonnagefabriek en een drukkerij voorhanden waren.

In 1928 ontstond een felle brand in de drogerij, die zich achter het hoofdgebouw aan de Kanaaldijk bevond. Het te drogen materiaal lag al enige tijd te smeulen voor de brand ontdekt werd. De wacht probeerde het vuur uit alle macht te blussen. Ten laatste werd de brandweer gebeld, maar er was al teveel tijd verloren

gegaan. Toen de pompiers arriveerden was het vuur al overgeslagen naar het hoofdgebouw. Het was overduidelijk dat de Helmondse brandweer, die maar over één motorspuit beschikte, de brand niet alleen kon bestrijden. Naburige brandweercorpsen werden opgeroepen om assistentie te verlenen. Omdat de vuurzee aanvankelijk aan één zijde van het gebouw woedde, kon de administratie die op de tweede etage was ondergebracht, deels in veiligheid worden gebracht.

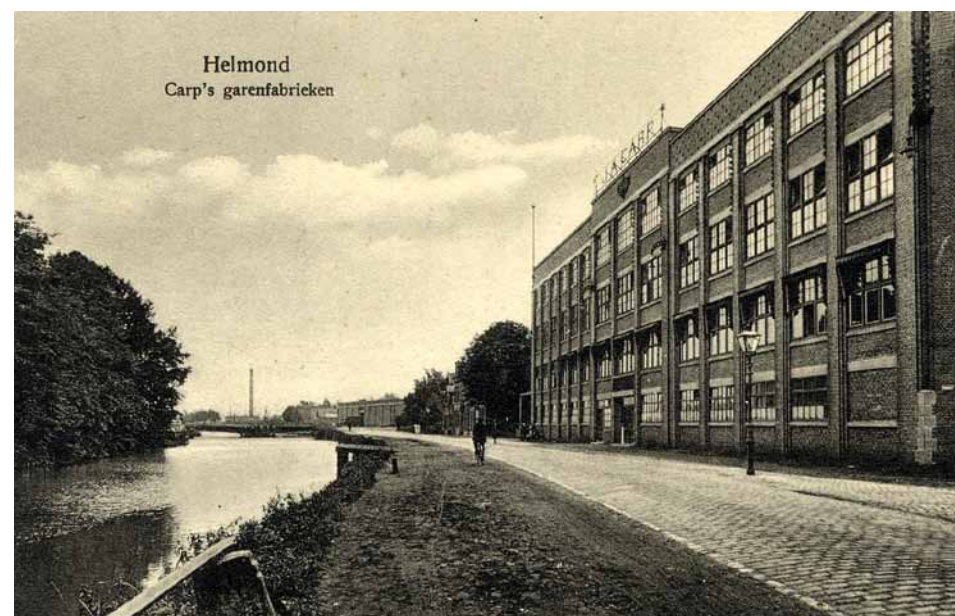
Door de hitte zetten de muren uit en ontstond er gevaar voor instorting. De Kanaaldijk werd afgezet om verdere ongelukken te voorkomen. De gehele nacht en ook de volgende dag, was de brandweer bezig met nablussen. De productieafdelingen bleven behouden, maar het hoofdgebouw werd totaal verwoest. De brand leidde in de gemeenteraad tot een discussie over het tekort aan blusmateriaal, al stond een tweede motorspuit wel in bestelling. Had

men dit tijdig gedaan dan was het pand mogelijk behouden gebleven.

Carp had het tijdens de Tweede Wereldoorlog moeilijk. Het bedrijf moest andere wegen vinden om het personeel aan het werk te houden en legde zich toe op moeilijk importeerbare goederen, zoals naaigarens en schoenveters. Verder produceerde het garens met zijdeglans, waarvan sarongs, dassen en dameskousen werden gemaakt. In de naoorlogse jaren bloeide de productie weer op, maar verslechterde toen in de jaren zestig en zeventig de lagelonenlanden opkwamen. In 1969 werd de fabriek gesloten. De machines gingen naar de schroot en het fabrieksterrein werd aan Philips verkocht. Van een grote ondernemer werd Carp een kleine handelsfirma. Op het terrein

kwam een vestiging van Philips-USFA die na enige jaren weer werd gesloten. In 1981 werden de panden aan de Kanaaldijk gesloopt voor woningbouw. Na de teloorgang kwam de onderneming in Winschoten terecht, maar de naam Carp wordt niet meer gebruikt.

Arnoud Carp was de eigenaar van de markante villa aan de Aarle-Rixtelseweg, die in 1921 door architect Joseph Crouwel in expressionistische stijl werd gebouwd en nu op de Rijksmonumentenlijst staat. Het huis heeft een vloeroppervlak van ruim 1000 vierkante meter en bevat veel glas in lood. Door zijn toren lijkt het op het door Berlage ontworpen Jachtslot Sint Hubertus. De villa wordt als het meest bijzondere huis van Helmond gezien. Sinds 1996 is het een kantoorpand.

De Carp fabrieken aan de Kanaaldijk N.W. rond 1925. (Collectie RHCe, foto: J.H.C. Hegeman)

RECENSIE

Helmonds, een curieus dialect

Behalve dat Jos Leenen met het Sint Jozefkoor gregoriaans zingt, daarmee wekelijkse de hoogmis opluistert en zangdemonstraties geeft in Nederland en West-Europa, houdt de gewezen leerkracht zich bezig met het Helmonds dialect. Dat werd duidelijk op 11 december toen hij een voordracht hield met als motto: *'Als een Helmonder flauwekul maakt, dan moet je hem serieus nemen. Als hij serieus wordt, dan valt er meestal wat te lachen'*. Het betrof een causerie over taal, grammatica, het alfabet en poëzie.

Leenen trad op voor een overvolle theaterzaal in Wijkhuis de Fonkel. Hij gaat al jaren de boer op met poëzie, ook in het dialect, en presenteert zijn *'Ge heurt erbaaj-les, un inburgeringskurzus Hellemonds en de Zodoekdè'*, een variant op de sudoku, waarvan de oplossing een Helmonds gezegde oplevert. Zijn eerste betoog hield hij ooit tijdens een familiereünie, later volgde het grotere publiek. Het biedt hem de mogelijkheid om een denkbeeldige knuppel in de *kiepekoi* te gooien en tegen *skeene an te skuppe*, wat leidde tot een *verbit-terde skreefwijze van ut Hellemonds lèsplenkske*.

Het publiek beleefde een bijzondere happening. Leenen propageert, als fanatieke aanhanger van het genootschap *Haw ut Helmonds*, een geheel van taalregels

Alle bezoekers ontvingen een *zodoekdè*, een variant op de sudoku, waarvan de oplossing een Helmonds gezegde oplevert. De winnaars zijn **Harry Bootsma** en **Wim Leenen**. Zij vonden de oplossing: *'Ik hèp ne ġriuweleken heekel an ymànt dy hòġer wil skèjte às z'n kònt stu, ny dàn'*. Alle inzenders ontvingen een bevestiging van inzending, de prijzen zijn inmiddels uitgereikt.

voor het Helmonds dialect. Men kan zich afvragen of dat zinvol is. Een vaststaande schrijfwijze lijkt onnodig omdat mensen wel in het dialect converseren, maar zich er niet schriftelijk mee verwoorden. Bovendien heeft de traditionele spelling behalve iets komisch ook iets romantisch en hoe je het ook schrijft: *skifblie net zo skungs as skoin*.

De presentatie was uitbundig, gevarieerd en vooral amusant. Met velerlei dialectische uitspraken en spitsvondigheden wist Leenen het publiek te pakken. Opmerkelijk was een historische scoop die en passant wereldkundig werd gemaakt. De verbuiging van het woord *Hellemont*, blijkt afkomstig te zijn uit de *Vesperale* (getijdenboek) van kloosterzuster Margriet van Cortenbach, die het in 1536 voor het eerst gebruikte.

Met de voordracht werd niet alleen het jubileumjaar van de heemkundekring afgesloten, maar ook een drieluik waaraan eerder Bert Kuijpers en Wim Daniëls bijdroegen. Wie het meest boeide is moeilijk te zeggen, maar Jos Leenen kreeg wel een staande ovatie en dat was niet eerder gebeurd.

Stadspenning voor Giel van Hooff

In het kader van zijn afscheid als stadshistoricus, heeft Giel van Hooff op maandag 14 januari de stadspenning van de gemeente Helmond in ontvangst mogen nemen. De onderscheiding werd hem uitgereikt door burgemeester Elly Blanksma. Zij roemde zijn initiatieven op het gebied van de sociaal-economische geschiedenis van Helmond gedurende vele jaren. Ook als geschiedkundige wordt hij geroemd vanwege zijn historische kennis over de stad Helmond.

Giel van Hooff was stadshistoricus van 2002 tot 2018. Hij heeft vele publicaties op zijn naam waarvan velen over Helmond. Zo verscheen in 2013 het boekje *'Kunstwerken aan de Knaal'*. Deze uitgave van de Heemkundekring Helmont was, wegens succes, in 'no time' toe aan een tweede druk.

Verder was Giel betrokken bij de oprichting van de Monumenten Werkgroep Helmond en voorzitter van

het Platform Historisch Veld. Giel van Hooff is tevens lid van Heemkundekring Helmont en sinds 1996 lid van het bestuur van de Stichting Industrieel Erfgoed (Industrieel Atrium).

In 2006 kwam er een DVD serie uit genaamd *'Spijkers van Katoen'*, waarin twee middelbare scholieren de kijkers meenemen op een ontdekkingsreis door het industriële erfgoed van Helmond. Als geschiedkundige en stadshistoricus

verleende hij hieraan intensief zijn medewerking. Sinds jaren was Giel van Hooff dé historische bron en vraagbaak van Helmond.

Giel van Hooff mocht uit handen van burgemeester Elly Blanksma de Stadspenning van de gemeente Helmond ontvangen. (Foto: Vincent Knoops Fotografie)

Helmond van Nul tot Nu

Zo'n dertig geïnteresseerden luisterden op 22 januari naar de voordracht van Martin Geerts, met als thema 'Helmond van Nul tot Nu'. Aan de hand van afbeeldingen, portretten en illustraties belichtte hij de geschiedenis van de stad. De sneeuwbuien op die avond zullen het bezoekersaantal ongetwijfeld gereduceerd hebben, niettemin was meer belangstelling wenselijk geweest. De lezing werd immers gehouden voor hen die pretenderen interesse voor eigen stad en streek te hebben.

Met 'Van Nul tot Nu' maakte Geerts een reis door de tijd. Helmond bestond aan het einde van het eerste millennium nog niet. De streek was onbewoond, hoewel er in Bagoloso (Bakel) al vóór 721 sprake was van een kerk. Omstreeks het jaar 1000 ontstond de nederzetting Die Haghe, die aan ene Hezelo van Helmond toebehoorde. Anderhalve eeuw later verrees de eerste burcht, die nu 't Oude Huys wordt genoemd en waarvan de overblijfselen in 1981 werden blootgelegd. Keizerin Maria van Brabant, de stichtster van de Abdij van Binderen, was de eerste bewoonster. Circa 1325 startte de bouw van het huidige kasteel. Helmond transformeerde daarna tot een leefgemeenschap met wallen en grachten. Al rond 1400 beschikte het stadje over een gasthuis of hospitale, dat in 1439 naar het Kloosterveld (Binderseind) verhuisde, ver van de stad om besmettingen te voorkomen.

De armoede was vaak ellendig, tijdens de Tachtigjarige Oorlog zelfs verscheurend. De bevolking kon maar nauwelijks in het levensonderhoud voorzien. De meesten leefden in sobere huisjes en hadden als thuiswever een

karig inkomen. In 1583 gingen, bij een aanval door Staatse troepen, zo'n tachtig huizen verloren, vier jaar later werd de stad geheel verwoest na een belegering door Philips van Hohenlohe. De aanval werd afgeslagen, maar bij de aftocht werd alles in brand gestoken. Vrijwel de gehele stad ging in vlammen op. De Lambertuskerk bleef deels gespaard, alleen het kasteel kwam ongehavend uit de strijd.

De armoede bleef voortbestaan en Helmond werd getroffen door pest- en cholera-epidemieën, die hun tol eisten onder een bevolking die toch al kwetsbaar was. De aanleg van de Zuid-Willemsvaart in 1825 betekende een kentering. Er vestigden zich enkele levensmiddelen-bedrijven, doch in hoofdzaak textiel-hout- en metaalindustrie. Het leidde tot een verbeterde infrastructuur, werk, inkomen en dus welvaart. Het aanzien van de stad veranderde, krotten werden vervangen door duurzame woningen, maar ook statusbepalende bouwwerken gesloopt. Dit laatste raakte de stad tot in haar ziel en is nog altijd discutabel.

Wethouder Jos van Wel

door Martin Geerts

De naam Josephus Wilhelmus (Jos) van Wel is bij de meeste oudere Helmonders nog heel bekend. Hij werd geboren op 22 oktober 1881 als vierde kind in een gezin van dertien kinderen, waarvan er drie jong zijn gestorven. Zijn voorouders waren afkomstig uit een oude Helmondse textielarbeiderfamilie.

Jeugdjaren

Zijn overgrootvader was wever en zijn grootvader vermoedelijk een blauwverversknecht. In de lakenindustrie was het verven van laken misschien wel de belangrijkste bewerking. Als het laken was geweven ging het naar de ververij. Vader Van Wel bracht het tot blauwverversbaas bij de firma Bogaers & Zonen. Jos groeide op in de Heistraat, zeker in die tijd een echte arbeidersbuurt, waar de familie al rond 1800 woonde. Het leven was daar toen sjofel en grau. De mensen waren straatarm. Jaren later kon Jos de gezinnen in de Heistraat nog opnoemen waar de kinderen wat boter en wat beleg op hun boterham kregen en de rest droog brood at en aardappelen zonder iets daarbij. Bij Jos thuis hadden zij het niet slecht. Zijn vader was van oorsprong wever, maar had zich al snel opgewerkt tot baas in de blauwververij met een weekloon van acht gulden. Dat was natuurlijk niet veel, maar duidelijk meer dan de gemiddelde arbeider in

Helmond verdiende. Daarnaast had het gezin nog een kleine bijverdienste aan het winkeltje dat moeder had, naast het huishouden. Aan het weekloon en de bijverdienste uit het winkeltje hadden vader en moeder genoeg om nog wat te sparen en in 1883 zagen zij kans om zelfstandig ondernemer te worden. Dat werden ze door een bakkerswinkel over te nemen. Die winkel was ook gevestigd in de Heistraat, enkele deuren verwijderd van hun oude woning. Het inkomen uit de bakkerswinkel maakte het mogelijk om de kinderen meer dan een lagere schoolopleiding te laten volgen. Jos en een broer van hem gingen naar de kweekschool van de Broeders van Maastricht, om onderwijzer te worden. Die opleiding was helemaal kosteloos, maar het scheelde het gezin wel twee kinderlonen.

Jos haalde zijn kwekelingenakte zo ongeveer rond de tijd dat koning Willem III was gestorven en koningin

Emma regentes werd. Hier spraken ze dat uit als regen tes. Jos kwam echter niet voor de klas te staan. Hij kon na zijn terugkomst van de kweekschool als zestienjarige een baan krijgen als jongste bediende bij de Helmondse textielabrikant Prinzen & Van Glabbeek. Hij kreeg daar een loon van *fl. 2,50* in de week en moest op maandagmorgen om zes uur beginnen. Dat bedrijf was toen gevestigd aan de Ameidewal, langs het riviertje de Ameide dat nog had behoord tot de omstreeks het jaar 1400 aangelegde stadsomwalling.

De Ameide werd in 1902 overkluisd in verband met de volksgezondheid, want dat water stonk en was een open riool, midden in de stad. Toen de Ameide overkluisd was kwamen daar onder andere de Noord-Koninginnewal en

de Zuid-Koninginnewal. Die werden zo genoemd ter ere van het bezoek dat koningin Wilhelmina in 1904 aan Helmond heeft gebracht. Daar is toen volgens Jos van Wel iets gebeurd dat pas jaren later aan het licht is gekomen. Gemeentesecretaris Gerritje Dijkhoff en de heer Bronkhorst, directeur van de gasfabriek, waren de avond tevoren al begonnen met borrelen, bij Ma Meelis op de Markt. Vooroefeningen voor het feest. 's Nachts om een uur of één strompelden ze naar huis om nieuwe krachten op te doen voor de volgende dag. Dat waren ze tenminste van plan, maar Bronkhorst had nog erge dorst. Samen besloten ze dat ze er nog wel eentje konden pakken. Maar alles was gesloten. *'Ik weet nog wel wat'* zei Gerritje *'Maar durfde jij.'* *'Och ik kan er nog wel ene hebben'* zei Bronkhorst. Ze zwalkten naar het gemeentehuis dat

Als zestienjarige werkte Jos van Wel bij fabriek van Prinzen en Van Glabbeek. De fabriek is hier te zien vanaf Ameidewal, hoek Noord Koninginnewal op een foto van rond 1970. (Collectie RHCE, fotograaf: Fotoatelier Prinses)

De ijzerwinkel van Jos van Wel op de hoek Markt / Kamstraat in 1904. (Collectie RHCE, fotograaf: onbekend)

Eerste sociale en politieke activiteiten

In die tijd was het normaal dat je ergens lid van was. Van een vakbond, een katholieke jongerenorganisatie, of bijvoorbeeld zoiets als de Drankweer, een organisatie die probeerde het drankgebruik terug te brengen. Jos werd al tijdens zijn studietijd (mede)oprichter van de toneelvereniging *'Tot Nut en Vermaak'*. Dat gebeurde bij Willem Spooren in de zaal op het Binderseind. Notaris Sassen leerde de jongens spreken, gaan en staan, gebaar en accent, allemaal zoals het op het toneel moet. Via de toneelvereniging, waarvan hij later voorzitter

werd, raakte Jos al spoedig verzeild in de politiek. Hij werd lid van de Katholieke Sociale Actie. De beweging die zich inzette voor de oprichting van een gemeentelijke arbeidsbeurs en probeerde de levensomstandigheden van de arbeiders te verbeteren. Als lid van de Katholieke Sociale Actie ging Jos in 1903 naar Haarlem om daar de spoorwegstaking te bestrijden die georganiseerd was door de socialistische arbeidersorganisaties.

toen nog op de Markt was, stommelden de versierde houten statietrap op naar de secretarie en daar stond de champagne al te wachten op de koningin. *'Potverdikke'* moet Bronkhorst hebben gebrabbeld *'Hare majesteit de Koningin heeft alle dagen champagne en een arme mens heeft nooit niks'*. Dat gaf de doorslag. Wat hebben die twee daar lekker zitten *'pruuven'*. *'Het is goeie. Ze kunnen hem gerust presenteren. Ze hoeven zijn eigen voor de Koningin niet te schamen'*. Daarna hebben ze de flessen tegen elkaar kapot geslagen en de scherven voor de deur gelegd. De volgende dag zei Gerritje Dijkhoff tegen de burgemeester: *'ik denk dat ze de flessen per ongeluk kapot hebben laten vallen toen ze ze klaar wilden zetten om ze open te maken als de koningin komt'*.

Tijdens een vergadering van de arbeidersbeweging kwam een pastoor uit Tilburg spreken over de oprichting van de St. Paulusvereniging in Helmond. Uit nieuwsgierigheid ging Jos daarheen

en die pastoor, een uitstekend redenaar, wist Jos te begeisteren. Hij werd lid van die vereniging, de eerste organisatie van drankbestrijders in Helmond die optrad tegen onmatigheid en het vermogen om veel te drinken zonder dronken te worden. Deze vereniging streefde dus niet naar geheelonthouding maar naar matiging in het drankgebruik. Jos maakte zich daar sterk voor. Hij had daar genoeg van gezien in de Heistraat, waar hij was opgegroeid. Het was daar destijds de gangbare liefhebberij om je elk weekend te bezatten. Jos heeft er dan ook nooit een geheim van gemaakt dat zijn betrokkenheid bij de zogenaamde drankweer zijn behoud heeft betekend, want voorheen liet hij zich ook de borreltjes goed smaken. Borreltjes die naar gewoonte op zondag na de hoogmis genuttigd werden.

Door de voorzitter van de St. Paulusvereniging werd hem een baan aangeboden als redacteur van diens krant Het Nieuws van de Week, een van de twee in Helmond verschijnende kranten. Aan die krant zou hij de daaropvolgende jaren verbonden blijven, eerst als administrateur en hulpredacteur. Vanaf 1 januari 1904 ging de algehele leiding van deze oudste krant van Helmond helemaal over in zijn handen. Hij was toen een jongeling van twee en twintig jaar. Dat blad groeide onder zijn hoofdredactie uit tot een geduchte concurrent voor de 'Zuidwillemsvaart', de krant die onder leiding stond van de bekende H. N. Ouwerling, Laatstgenoemde woonde in Deurne en was naast onderwijzer en journalist ook een bekende historicus en heemkundige. Vanzelfsprekend kende Van Wel het

Helmondse volksleven veel beter dan Ouwerling en hij wist veel nieuws en achtergrondinformatie te brengen over het reilen en zeilen in fabrieken en volksbuurten, Dit in tegenstelling tot de artikelen van Ouwerling die meer algemeen en beschouwend van aard waren. Jos werd met zijn krant langzamerhand dan ook een politieke factor in het Helmondse. In zijn kolommen nam hij voortdurend sociale misstanden op de hak, met gedegen

analyses maar ook met schelmerij, waardoor hij waarschijnlijk zijn krant weer kwijtraakte. Midden 1909 werd de krant opgekocht door de concurrent en was het voorlopig gedaan met het journalistieke werk van Jos van Wel. Zijn inkomsten kwamen toen vooral van de ijzerwarenaak op de Markt die hij in 1904 met financiële ondersteuning van zijn schoonvader had kunnen kopen. Dat was het pand dat later overgenomen werd door Peter Joseph Promper.

Jos van Wel adverteerde veelvuldig en spitsvondig zoals hier drie willekeurige advertenties uit De Zuidwillemsvaart van 1911 laten zien. Zijn winkel droeg toen een de enigszins macabere naam 'Het hoekje om'. (www.delpher.com)

Groote Reken- en Telwedstrijd.

Teneinde mijne talrijke klanten te laten profiteeren van een buitenkansje, heb ik besloten een grooten

Reken- en Telwedstrijd

te organiseeren, waarvoor prachtige prijzen zullen worden uitgelooft:

<table border="0"> <tr><td>1 rijtuig bespannen met paard</td><td style="text-align: right;">f 32.50.</td></tr> <tr><td>1 Circus</td><td style="text-align: right;">- 8.50.</td></tr> <tr><td>1 Poppenwagen</td><td style="text-align: right;">- 7.—.</td></tr> <tr><td>1 Poppenkamer met Meubels</td><td style="text-align: right;">- 7.—.</td></tr> <tr><td>1 Trekwagen</td><td style="text-align: right;">- 5.50.</td></tr> <tr><td>1 vliegende Hollander</td><td style="text-align: right;">- 5.50.</td></tr> </table>	1 rijtuig bespannen met paard	f 32.50.	1 Circus	- 8.50.	1 Poppenwagen	- 7.—.	1 Poppenkamer met Meubels	- 7.—.	1 Trekwagen	- 5.50.	1 vliegende Hollander	- 5.50.	<table border="0"> <tr><td>1 prachtige mahoniehouten Theetafel</td><td style="text-align: right;">f 38.—.</td></tr> <tr><td>1 Im. fayence klokstel</td><td style="text-align: right;">- 18.—.</td></tr> <tr><td>1 prachtig nikkelen servies</td><td style="text-align: right;">- 17.50.</td></tr> <tr><td>1 bloempot</td><td style="text-align: right;">- 5.50.</td></tr> </table>	1 prachtige mahoniehouten Theetafel	f 38.—.	1 Im. fayence klokstel	- 18.—.	1 prachtig nikkelen servies	- 17.50.	1 bloempot	- 5.50.
1 rijtuig bespannen met paard	f 32.50.																				
1 Circus	- 8.50.																				
1 Poppenwagen	- 7.—.																				
1 Poppenkamer met Meubels	- 7.—.																				
1 Trekwagen	- 5.50.																				
1 vliegende Hollander	- 5.50.																				
1 prachtige mahoniehouten Theetafel	f 38.—.																				
1 Im. fayence klokstel	- 18.—.																				
1 prachtig nikkelen servies	- 17.50.																				
1 bloempot	- 5.50.																				

De wedstrijd zal bestaan in het berekenen of schatten van den inhoud eener flesch, die voor $\frac{7}{10}$ deel gevuld is met koffieboonen — voor $\frac{3}{5}$ deel met boonen — voor $\frac{1}{4}$ deel met maïs — voor $\frac{1}{5}$ deel met erwten en de rest met hennepzaad en rijst van elk evenveel.

Ik heb genomen eene gewone 18 ons drops flesch, die met de prijzen staat geëtafeld in de Kamstraat. De flesch is verzegeld. Het zegel wordt bewaard op het Bureau van „De Zuidwillemsvaart“.

De inzet voor dezen wedstrijd bedraagt slechts **25 cent.** Ieder geeft op hoeveel stuks naar zijne meening alles te zamen de flesch bevat.

Onder hen, die **onder** het getal blijven, dat de flesch in werkelijkheid zal blijken te bevatten, zullen naar rangorde worden verdeeld de 6 eerstgenoemde speelgoedprijzen, onder hen die **boven** het werkelijk aanwezige aantal gaan de 4 prijzen in huishoudelijke en luxe artikelen.

Uitslag op Dinsdag 5 December 'e avonds om 9 uur in de zaal van den Heer J. Geeris-Noten in de Molenstraat, alwaar de flesch zal worden geopend en de inhoud geteld door vijf personen, te kiezen uit en door de houders der nummerbriefjes.

Jos. van Wel,

HELMOND.

Gemeentepolitiek

Door zijn journalistieke werk werd Jos plaatselijk bekend, maar echt bredere bekendheid kreeg hij al eind 1902. Tijdens een propagandavergadering van de St. Paulusvereniging hield hij toen, onder de titel *Het kind en de drank*, een vlammend betoog tegen de koppelpraktijken van de bazen. Dat waren opzichters in de fabriek die in dienst van de patroons het werk verdeelden of het loon vaststelden. Veel van die bazen (of hun vrouw) hielden er naast hun werk ook nog een kroeg of een winkel bij en de werklieden werden geacht daar een gedeelte van hun loon te besteden. Dat betoog, tijdens die vergadering, viel niet in goede aarde bij de bazen en bij enkele fabrikanten.

De verdenking van socialistische sympathieën die hij daardoor over zich afriep, speelde hem volgens eigen zeggen heel veel parten bij latere sollicitaties. Door al die bezigheden leerde hij zich steeds beter creatief te uiten en werd zijn naam als sociale (maar wel antisocialistische) katholiek in Helmond steeds meer gevestigd.

Mede op zijn initiatief ontstond er in 1907 een aparte politieke organisatie in Helmond om te bewerkstelligen dat *'aan de werkmans in den gemeenteraad die plaats worde gegeven waarop hij krachtens zijn aantal recht heeft'*. Zo bereikte hij dat in 1911 de eerste arbeider in de gemeenteraad werd gekozen en het jaar daarop kwam hij er zelf ook in. In Nederland gold in het begin van de twintigste eeuw een beperkt stemrecht. Vrouwen waren uitgesloten en alleen de meer welgestelde mannen mochten kiezen. Arbeiders waren zodoende niet in de gemeenteraad vertegenwoordigd. Door Jos gebeurde dat nu wel, maar niet zonder slag of stoot. De politieke strijd werd in die jaren hard gevoerd en vaak op persoonlijke titel uitgevochten. Mede onder zijn leiding werd daarna de R.K. Kiesvereniging *'Gemeentebelang'* opgericht waarvan hij de eerste voorzitter werd. Deze vereniging was de eerste meer algemene politieke organisatie in Helmond. Dat was een hele verandering want raadsleden werden tot dan toe voornamelijk op persoonlijke gronden gekozen. Van een georganiseerde achterban met duidelijke uitgangspunten was toen nog geen sprake. Met *'Gemeentebelang'* werd dat anders, deze vereniging richtte zich vooral op de progressief-sociaal georiënteerde stromingen binnen het katholicisme. Ook vrouwen konden lid

worden al hadden ze nog geen kiesrecht. De oprichting van die vereniging bleef echter niet zonder gevolgen. De meer behoudende katholieken lieten dat immers niet op zich zitten en verenigden zich in 1918 in een tweede roomse kiesvereniging *'Recht door Plicht'*.

Het gevolg was dat er daarna een stevige strijd ontstond tussen de twee partijen. De poging van Van Wel om zich ook op provinciaal niveau politiek te profileren bleef zonder succes en ook stelde hij zich tevergeefs kandidaat voor de lijst van de Tweede Kamerverkiezingen. Maar op plaatselijk niveau ging het heel voorspoedig. Ook bij de gemeenteraadsverkiezingen in 1919 werd hij wethouder. Dat was bij de eerste verkiezingen met stemrecht voor alle vrouwen en mannen boven de drie en twintig jaar. Gemeentebelang en Recht door Plicht stonden lijnrecht tegenover elkaar en op een verkiezingslijst van Gemeentebelang stond onder andere de oproep *'Stemt niet op de geldlijst van v. Thiel'*.

Begin jaren twintig werd het kasteel van Helmond geschikt gemaakt voor gemeenteadministratie en andere openbare diensten, het 25-jarig bestaan werd gevierd van de R.K. Werkliedenvereniging en in 1923 werd bioscoop Centraal geopend op de Markt. Jos vertelde dat Willem van Hout, de eigenaar van de grote kledingzaak in de Veestraat, in die jaren het feest van zijn leven vierde. In volle glorie herdacht hij het feit, dat hij in tien jaar tijd 7500 pakken naar maat aan zijn brave medeburgers had verkocht. In de grote zaal van Geenen aan de Steenweg werd het personeel getraakteerd op bier en mosselen en op muziek en zang, Daar werd gezongen

Bekende foto van Jos van Wel op latere leeftijd. (Collectie RHCE, fotograaf: onbekend)

en gedronken, gegeten en geklonken, zo lang als ze het vol konden houden. De klantenkring was vertegenwoordigd door de koper van het eerste pak en door de koper van het laatste pak. De koper van het eerste pak was ...raad eens... Piet de Wit, de legendarische fabrikant van het Peapark en politiek tegenstander van Jos van Wel. Toen het feest was beklonken en bezonken, toen de mosselschelpen waren opgeruimd en de brouwer de lege biervaten weer terug had gehaald, toen de pakken waren versleten en de katers verdreven... toen gingen ze failliet. Eerst ging Piet de Wit failliet en niet lang daarna Willem van Hout.

In 1931 was de positie van Jos van Wel binnen de plaatselijke Katholieke Kiesvereniging danig verzwakt. Dat komt doordat de R.K. Kiesverenigingen toen per parochie werden georganiseerd. Jos van Wel zat in de kieskring van de parochie van O.L. Vrouw. Daar zaten natuurlijk niet zijn kiezers. Hij kwam in die kieskring dan ook niet verder dan de zevende plaats, wat op de definitieve lijst een onverkiesbare plaats opleverde. Hij begon toen met een andere wethouder, Ebben, en enkele andere *'oude getrouwen'* een eigen lijst, die echter

wel verbonden was met lijst no. 1, de lijst van de R.K. Arbeiders. Er ontstond een felle verkiezingsstrijd waarbij zelfs verschillende pamfletten tegen Van Wel en Ebben verspreid werden. Er was forse kritiek op de stijl van werken van Jos van Wel en op zijn manier van argumenteren. Men zei dat hij deed alsof hij alleen de stad geregeerd had. Maar vooral dank zij de stemmen uit de nieuwbouwwgebieden rond de Heistraat, waarbij Van Wel zijn voorzitterschap van *'Volksbelang'* vermoedelijk een rol speelde, kwamen zowel Van Wel als Ebben weer ruimschoots in de raad en zij werden allebei weer wethouder. Maar de kloof tussen de aanhang van de R.K. Arbeiders en Van Wel werd in die raadsperiode alleen maar groter.

Politieke neergang

In 1935 kwam hij wel weer in de raad, maar hij kwam, na een periode van twintig jaar, niet meer in aanmerking voor een wethouderspost. Ebben wel. Deze politieke nederlaag werd door hem sterk persoonlijk opgevat en heeft vermoedelijk heel veel bijgedragen tot zijn politieke overstap naar een sterk antidemocratische groepering als *'Zwart-Front'*. Dat was een Nederlandse fascistische organisatie die actief was van 1934 tot 1941. Na de Duitse inval werd *'Zwart-Front'* herdoopt in *'Nationaal-Front'*. Toen de Duitsers Nederlandse mannen opriep voor de strijd tegen de Sovjet-Unie wilde *'Nationaal-Front'* dat de soldaten Nederlanders zouden blijven en hun eed op de Nederlandse vlag zouden afleggen. Met als gevolg dat *'Nationaal-Front'* door de bezetter werd verboden. Bij de Tweede Kamerverkiezingen in mei 1937 stond Jos van Wel als vijfde op de lijst van *'Zwart-Front'*. Maar het Helmondse kiezerspubliek dat in 1935 Van Wel nog

ruimschoots aan een zetel in de gemeenteraad had geholpen, liet duidelijk blijken niet van 'Zwart-Front' en niet van Van Wel's nieuwe politieke koers gediend te zijn. De lijst haalde nog geen 1% van de stemmen, Zelf behaalde hij er welgeteld achttien. Een complete afgang. Verder is er niets meer bekend over enige verdere activiteit van Jos in 'Zwart-Front' verband. In 1939 zette hij een punt achter zijn politieke loopbaan. Hij stelde zich niet meer herkiesbaar voor de gemeenteraad. Hij zou vlak na de oorlog nog wel geprobeerd hebben om terug te komen in de politiek maar zonder succes. Tot aan zijn dood voelde Jos van Wel zich echter

wel betrokken bij de Helmondse politiek. Hij roerde zich bijvoorbeeld tegen de luchtbrug en had, via zijn voorzitterschap van woningbouwvereniging 'Volksbelang', waarvan hij tot zijn dood op 31 januari 1957 voorzitter zou blijven, belangrijke bemoeienis met de naoorlogse wederopbouw.

Bronnen:

- Gebundelde memoires van Jos van Wel Leo de Boer.
- De zingende vink, Jos van Wel.
- Jos van Wel, Regionaal Historisch Centrum Eindhoven.
- Helmondse Helden, Jef de Jager.

Groepsfoto op de binnenplaats van het kasteel-raadhuis bij gelegenheid van de installatie van burgemeester Moons op 19 september 1937. Zittend v.l.n.r. Onbekend, Wethouder de Wuffel, wethouder J.J. Ebben, Heer Moons Jr., Mevr. Moons, Burgemeester Moons, Mej. Moons, Moons Jr., wethouder R.v. Gemert, secretaris Hikspoors, staande 2de rij v.l.n.r. Boelen, onbekend, den Ouden, Jan v. Stiphout, Jos van de Korput, Nooijen(achter Jos v.d. Korput) onbekend, Jan van Nunen? Willem Kornuijt en Jan van den Ende, achterste rij v.l.n.r. Vincent Kemps, Jos van Wel en onbekend.(Collectie RHCE, fotograaf: onbekend)

Vijftig jaar na de annexatie van de gemeente Stiphout en delen van de gemeenten Mierlo, Bakel en Milheeze, Deurne, Aarle-Rixtel en Someren is het een goed moment om eens terug te kijken hoe het sinds die tijd met Helmond is gegaan. Als oud-bestuurder hoop ik dat de balans achteraf positief is. Er is namelijk van alles gebeurd.

Zie bijvoorbeeld het voormalige grondgebied van Brouwhuis. Daar moest een grootschalig bedrijventerrein komen, oorspronkelijk tot aan de A67. De Zuid-Willemsvaart moest omgelegd worden en geschikt worden gemaakt voor zware scheepvaart. Vervolgens moest er een provinciale weg komen die Den Bosch verbond met Roermond en er moesten daar ook nog vijftiwintighonderd woningen toegevoegd worden aan het Helmondse woningbestand. Ga er maar aan staan. Heb ik daar als bestuurder aan bijgedragen? Het antwoord is ja, maar maak het niet groter dan het is. In 1978 werd ik raadslid en vijf jaar daarvoor was ik als bestuurslid van de Helmondse PvdA ook al redelijk ingewerkt. In 1982 werd ik wethouder met de portefeuille Bedrijven, Openbare Werken, Verkeer en Vervoer, Milieu en Recreatie. Deze portefeuille heb ik nagenoeg ongewijzigd zestien jaar lang beheerd.

Belangrijke besluiten

Als je terugblikt naar de geschiedenis van Helmond, zijn er enkele belangrijke besluiten in Den Haag genomen. Ze hebben van Helmond gemaakt wat het nu is. Te beginnen bij de aanleg van de Zuid-Willemsvaart. Mede door de politieke invloed van kasteelheer Wesselman werd dat kanaal niet door Eindhoven maar door Helmond geleid. Een situatie waarvan de stad Helmond en de Helmondse fabrikanten goed wisten te profiteren. Van groot belang voor Helmond was ook de bovengenoemde annexatie van 1968. Bij het tot stand komen van dat besluit dat na vijftig jaar bakkeleien een feit werd, was Frans Joseph van Thiel voorzitter van de Tweede Kamer. Hij was eerder raadslid van Helmond en hij is hier altijd blijven wonen. Bij die besluitvorming door de Kamer zal er ongetwijfeld het

nodige massagewerk door Van Thiel zijn verricht. Van heel groot belang waren ook de kanaalomlegging en de aanwijzing van Helmond tot groeistad. Zelfs onze plaatselijke bestuurders wisten toen niet wat het betekende, laat staan dat ze in de rij stonden om groeistad te worden. Over de kanaalomleiding en de aanwijzing tot groeistad kan ik het volgende vertellen.

Kanaalomlegging

In het kabinet Den Uyl is destijds iets bijzonders gebeurd. Men had een wat andere ruimtelijke ordeningsvisie dan de kabinetten daarvoor. Zo wilde dat kabinet de groei van de dorpen aan banden leggen ten bate van de steden, om zodoende versnippering van het land tegen te gaan. De plannen voor nieuwe steden als Lelystad en Almere lagen toen al op de plank. Laat in dat kabinet nou een minister zitten met de

Tweede Kamer debat met minister Hans Gruijters in 1975. (Foto: nl.wikiquote.org)

portefeuille Ruimtelijke Ordening en laat dat nou ook nog eens een Helmonder zijn. Zijn naam was Hans Gruijters, lid van D66. Hij regelde voor Helmond de kanaalomlegging met twee argumenten. Het eerste argument was dat de Zuid-Willemsvaart niet langer een groeifactor maar een remfactor was voor Helmond. Het tweede argument was dat de helft van de textiel- en metaalindustrie aan de grond zat en de bedrijven met bosjes omvielen. Daardoor kenmerkte Helmond zich toen als stad met grote fabrieken in het centrum, fabrieken die leeg stonden. Met vanzelfsprekend een enorme werkloosheid als gevolg. Hans wist precies waar het om ging. Hij was opgegroeid aan het Havenplein. Zijn vader had er een winkel in elektrische artikelen en verkocht vooral radio's, die betaalbaar waren voor arbeiders (wel op afbetaling). Door de kanaalomlegging konden twee zaken bereikt worden: een ontlasting van het centrum van de stad en een begin van een kanaal dat geschikt zou zijn voor een grotere scheepvaart. Gruijters wist ook te bereiken dat het besluit onomkeerbaar moest zijn, door alvast twee bruggen te bouwen die vervolgens, zoals bekend, jaren lang in de wei hebben gestaan. Hij wist toen niet dat hij, wat zijn plannen betreft, gelijk zou krijgen, later meer hierover.

Groeistad

Eerst zijn rol in de groeistad toewijzing. Ook hierbij had men in Den Haag een andere insteek dan bij de kabinetten daarvoor. Steden die het moeilijk hadden moesten er met een groei-impuls bovenop geholpen worden, maar er moest wel voldoende ruimtelijke mogelijkheid zijn. Die steden moesten extra hoeveelheden

woningen bouwen, zowel voor de eigen gemeente als voor de regio en de werkgelegenheid moest worden gestimuleerd. Ambtelijk werd voorgesteld om Breda, Groningen en Zwolle aan te wijzen als groeistad. In het kabinetsberaad heeft Gruijters voorgesteld er Helmond aan toe te voegen, met als argument dat ook die stad aan de criteria voldeed. En op dat moment werden zijn opvattingen eigenlijk zonder veel problemen overgenomen. Dat is voor Helmond de belangrijkste rijksbeslissing geweest die tot dan toe genomen is. Immers Helmond

was toen al vijftienvijftig jaar een artikel 12 gemeente. Dat houdt in dat het een gemeente was die de begroting niet sluitend kreeg waardoor ze onder toezicht gesteld werd. Het gevolg daarvan was dat alle voorgenomen uitgaven niet uitstelbaar mochten zijn en dat de inkomsten gemaximaliseerd moesten worden. Bij de annexatie was de artikel 12 situatie voor de daarbij betrokken gemeenten dan ook het belangrijkste strijdpunt om te gebruiken tegen die inlijving. Het duurde tot 1983 voordat er een einde kwam aan die situatie. Dat feestje heb ik met het college mee mogen beleven. Als ik me niet vergis kregen we nog eenmaal twaalf miljoen gulden als ondersteuning en daarna werden we geacht op eigen benen te kunnen staan. Achteraf is de artikel 12 situatie in ons voordeel geweest.

Staatssecretaris Heerma van VROM overhandigt aan Simon Brand en Ingrid Dragt de sleutel van hun nieuwe huis aan de Scheldestraat 18 in Brouwhuis. In de gevel van dit huis is een gedenksteen aangebracht die herinnert aan de 25.000^{ste} woning van Helmond Groeistad op 20 mei 1987. (Collectie RHCE, foto: Euro-Press)

Rijksbezuiniging

Nu even terug naar de kanaalomleiding en de twee bruggen in de wei. Ik denk dat het in de tweede helft van de jaren 80 was, in ieder geval was Wim van Elk al burgemeester van Helmond en dat werd hij in 1986. We kregen toen vertrouwelijke informatie dat de kanaalomlegging onderdeel was van een grootschalige rijksbezuiniging. De omlegging zat in mijn portefeuille dus ik was daar heel vroeg van op de hoogte. De aanleg was in volle gang. Tot aan de Deurneseweg was al een deel aanwezig. Het waren nog wel vooral grondwerkverplaatsingen en er was nog geen sprake van water of sluis. Maar de contouren waren er wel. De paniek in het College was groot, maar ook de woede. We besloten per direct een onderhoud aan te vragen met de minister van Verkeer en Waterstaat en dat was

Minister Neelie Kroes, alias 'Steely Neelie' in 1984.
(Foto: Nationaal-Archief)

op dat moment mevrouw Neelie Kroes. Binnen een week maakte ze tijd voor ons vrij. Wij vol goede moed er naartoe, maar we kwamen van een koude kermis thuis. Neelie was een ijskonijn.

Haar verantwoordelijkheid was de rijksbegroting en een tweehonderdmiljoen verslindend project als de kanaalomleiding, wat ze toch al niet zag zitten, zou er aan moeten geloven. Als ooit de Zuid-Willemsvaart geschikt zou worden voor

grotere schepen dan waren we minstens vijftig jaar verder, zei ze. Toen gebeurde er iets wat ik nooit meer vergeet. Wim van Elk ontplofte. Stampvoetend beet hij haar toe: "dan gaat u iets beleven zoals u nog nooit hebt beleefd". En tot ons: "kom we gaan, hier hebben we niets meer te zoeken". Er werden geen handen meer geschud en de deur ging met een knal dicht. Prachtig! Weer thuis werd al snel de raad geïnformeerd met het verzoek aan de landelijke partijen om

hun fracties in Den Haag onder druk te zetten. En zo gebeurde. Het kabinet hield het bezuinigingsvoorstel overeind maar Neelie moest bakzeil halen. De landelijke pers was verbaasd over de massale weerstand van de Tweede Kamer tegen deze bezuiniging. Zo zie je dat de plannen van Hans Gruijters na zijn tijd als minister waarheid werden en dat het niet veel gescheeld heeft of Helmond had er heel anders uitgezien. Dan hadden de bruggen misschien nog steeds in de wei gestaan.

Zoals velen zich nog kunnen herinneren lagen begin jaren tachtig diverse viaducten 'op het droge'. Deze opname uit 1983 laat de brug aan de Johannes Vermeerlaan zien. (Collectie RHCE, foto: J. Meulendijks)

De werkzaamheden ten bate van de kanaalomleiding zijn in november 1989 in volle gang. (Particuliere collectie)

Samenwerking

Gruijters werd na zijn ministerschap burgemeester van Lelystad. In die stad was het hoofd Voorlichting en Communicatie Tom Ummels, ook afkomstig uit Helmond. Tom en ik zijn nog steeds bevriend. Al in 1973 zaten we samen in het bestuur van de PvdA in Helmond. We hebben samen een uitwisseling tussen de beide colleges geregeld die we elk jaar over en weer zouden herhalen. Dat is een paar jaar ook gebeurd. Op die momenten heb ik dan ook regelmatig met Gruijters gesproken. Zijn belangstelling voor Helmond was nog altijd erg groot. Hij vertrouwde mij zelfs toe dat het zijn grootste wens was om nog eens burgemeester van Helmond te worden en hij vroeg mij hoe ik die kansen daarop inschatte. Ik heb hem geantwoord: "nog geen vijf procent". Hij was gewoon van de verkeerde politieke partij. Bij mijn weten heeft hij nooit een poging gewaagd voor die functie. De kennis die wij in Lelystad opdeden heeft destijds zijn nut wel gehad. Vooral hun ervaring met het op korte termijn realiseren van grote bouwprojecten met veel openbare ruimte, een goede infrastructuur en veel oog voor variatie.

Ik herinner me de bouw van de Filmwijk nog goed. Lelystad had daarbij alle hulp van de beste ingenieurs en planologen. Ze werden dan ook door een rijksdienst met kennis en geld ondersteund. Er was toen al een vliegveld, nog primitief maar toch. Wij moesten alles zelf uitzoeken. Gelukkig was de raad eensgezind over de groeistadtaak. Wethouder Remmen, die speciaal belast was met deze opdracht had de steun van alle raadsleden. Hij werd ook wel de machinist op de groeistadtrein genoemd. In mijn tijd als raadslid waren er tussen ons wel eens meningsverschillen over stadsvernieuwing, de grootschaligheid van de stadsverwarmingplannen en vooral over het natuurbehoud. Maar nooit over de groeistad. In 1982 werd ik wethouder en werd Sjef Remmen mijn collega. Onze kantoren lagen naast elkaar bij Publieke Werken aan de Prins Hendriklaan. Al snel werkten we nauw samen. Beiden waren we van oorsprong Mierlo-Houtenaar en ook hadden we beiden de annexatie in 1968 beleefd. Wij hebben daar nooit moeite mee gehad. De stad vooruit helpen met hard werken en goed op de centjes passen, daar ging het toen om. Dat we uit verschillende partijen kwamen speelde

De Weg door de Rijppel in Rijppelberg met rechts de 'Obelisk'. Op ieder blok staat iets over een nieuwe bouwfase van Rijppelberg. Telkens werd met groot ceremonieel een blok toegevoegd. De eerste blok in 1979, de laatste in 1983. (Particuliere collectie)

evenmin een rol. Het was wel een moeilijke tijd, besef ik achteraf.

Uitvoering van de groeiestaat

Ook in de jaren tachtig was er een zware crisis, de zogenaamde huizen crisis. De rente liep op tot dertien procent en de doelstelling om ons door groei financieel te versterken, was moeizaam. Elk jaar moest er bezuinigd worden. Mijn portefeuille was vaak de pineut, omdat daar de grootste uitgaven werden gedaan in de op dat moment bestaande stad. Ons doel was de nieuwbouw voor minstens vijftig procent uit vrije sector woningen te laten bestaan, waarmee de OZB inkomsten fors zouden kunnen stijgen. Maar de hoge rentestand maakte dat onmogelijk. Toch moesten er jaarlijks duizend woningen gebouwd worden, anders zou de rijksbijdrage voor de infrastructuur in gevaar

komen. We reserveerden deelplannen voor de vrije sector en bouwden versneld in de huursector. Projectontwikkelaars werden buitengesloten als ze grond van particulieren wilden kopen. De grond werd uitsluitend verworven door de gemeente. Soms gebeurde het toch dat er grond verkocht werd buiten de gemeente om, of werden op andere wijze onze plannen geblokkeerd door ontwikkelaars. Dan werd het bestemmingsplan gewijzigd en kreeg het in plaats van een bouwbestemming de bestemming openbaar groen. Dus uiteindelijk kwam die grond toch op de goede plaats terecht. De grondbezitters, meestal agrariërs, moesten genoeg nemen met de marktwaarde van de agrarische grond. Er gold maar één belang voor ons als bestuurders: het belang van de stad en haar inwoners. En zo hoort het, dat vind ik nog steeds.

Bouwverenigingen werden gedwongen om met veel variatie te bouwen. Dus grote aantallen dezelfde woningen, zoals in de jaren tussen 1950 en 1970 gebruikelijk was, werd niet toegestaan. Dat werd bereikt door het stellen van een limiet. Er mochten niet meer dan vijftig dezelfde soort woningen gebouwd worden en die opdracht gold eveneens voor de architecten. Achteraf is dit goed geslaagd en heel herkenbaar in de wijken Rijppelberg, waar we met de uitvoering van onze groeiestaat zijn begonnen, en Brouwhuis. De hoge rente hield lang stand en werd ook een landelijk probleem. In Den Haag werd een plan uitgedacht om jonge starters en anderen met een modaal inkomen te stimuleren voor sociale koopwoningen in de vrije sector. Dat werden de premie A woningen. Ze hadden een maximum prijs en werden zwaar gesubsidieerd gedurende tien jaar. Die woningen zijn er heel wat gebouwd in genoemde wijken. Door het

Wederom een officiële handeling van staatssecretaris Heerma: de onthulling van het monument bij wijkhuis de Zonnestein in Brouwhuis in 1987. (Particuliere collectie)

De pas opgeleverde huizen aan de Nemelaerhof in Rijppelberg (Particuliere collectie)

strakke verwervingsbeleid kon de bouwgrond voor een laag bedrag per vierkante meter ingezet worden. Ook de bouwers werden gedwongen hun winstmarges in toom te houden. Hierdoor konden heel veel inwoners de beschikking krijgen over een eigen huis tegen nagenoeg dezelfde lasten als in de huursector. Dit was dan in de vorm van een tweekapper of geschakelde woning op een ruim perceel en met een eigen garage. Als men binnen tien jaar verkocht ging het resterende deel van de subsidie naar de nieuwe eigenaar. Als men tien jaar bleef wonen, had men met de subsidieaftrek minder dan honderdduizend gulden betaald. Vaak werden die woningen voor het drievoudige doorverkocht en vertrok men bijvoorbeeld naar de wijk Dierdonk. De opvolger van

Remmen, de volgende Sjef (Jonkers), heeft met zijn ambtenaren erg zijn best gedaan om de plannen van de gemeente te realiseren.

Tot slot, wat voor conclusie moeten we verbinden aan de handelwijze van de Helmondse bestuurders? De knusse wijken van weleer zijn er nog steeds, maar in een andere vorm. Ze worden omringd door woningbouw en bedrijven-terreinen. Het verenigingsleven bloeit overal volop, mede door de nieuwkomers. Het voorzieningenniveau is overal op korte afstand en heeft kwaliteit. Kijk naar de winkelcentra, het onderwijs, de werkgelegenheid, de sport en recreatieve voorzieningen. Zelf kijk ik heel tevreden terug.

De voltooide kanaalomleiding gezien vanaf de fietsbrug in de jaren negentig. Op de achtergrond zijn de 'zeilschepen' te zien aan de Fokkerlaan. (Particuliere collectie)

door Hans Vogels

Menig Helmonder kent de Beelsstraat, tussen ruwweg de Molenstraat en de Heistraat. Maar niet iedereen weet dat die is vernoemd naar de in 1773 in Helmond geboren en in Breda overleden geneeskundige, Theodoor Nicolaas Beels. De straat die in de volksmond vaak Beeldstraat wordt genoemd, draagt die naam sinds 3 juni 1907, toen die bij raadsbesluit werd vastgesteld. Theodoor Beels is in essentie de stichter van de Helmondse Beelsfundatie, die nog steeds in functie is.

Joannes Baptista Beels, de vader van Theodoor Nicolaas, werd in 1727 in leende geboren en in 1751 als medisch student ingeschreven aan de universiteit van Leuven. Hij behaalde in 1754 de graad van baccalaureus (titel na een voltooide opleiding aan een hogeschool of universiteit) en promoveerde in 1755 tot 'medicinale doctor'. Rond 1760 vestigde hij zich in Helmond en trouwde met Anna Catharina Muts. De familie woonde aanvankelijk op de Markt, ter hoogte van de latere bioscoop Centraal. Circa 1790 verkocht hij dit huis aan advocaatprocureur Mr. Verhoysen en betrok zelf een huis aan de Steenweg, het latere 'West-einde', waar hij zijn laatste levensjaren doorbracht.

Hun dochter Joanna Adriana, trouwde met de bierbrouwer Antony Keunen uit Dommelen, al genoot dit

huwelijk niet de instemming van haar vader. De familiebreuk die hierdoor ontstond, werd pas na enkele jaren hersteld. De uit deze echtverbintenis geboren zoon Felix Theodoor, werd na verloop van tijd erfgenaam van zijn oom Theodoor Nicolaas Beels. Maria Anna Dymphna, een andere dochter uit het gezin Beels, huwde met de fabrikant Joannes Albertus Bots. Uit deze echtelijke verbintenis werd Mr. Joannes Baptista Bots geboren, naar wie later de Advocaat Botsstraat werd vernoemd.

Twee zonen volgden het voorbeeld van hun vader in de geneeskunde. Adrianus Joannes vestigde zich als geneesheer in Steenberg en Rotterdam en Theodoor Nicolaas in Breda, waar hij in 1845 ongehuwd overleed. Bij testamentaire beschikking vermaakte hij zijn vermogen aan zijn neef Felix Theodoor Keunen,

bierbrouwer te Stratum, aan wie hij tijdens zijn leven herhaaldelijk de wens te kennen had gegeven om in zijn geboortestad Helmond een fundatie te stichten ter ondersteuning aan diegenen, die ondanks hard werken en buiten hun schuld, in financiële problemen zijn gekomen. Hij stelde daarvoor zijn kapitaal van circa 30.000 gulden beschikbaar. Aan de wil van de erflater werd gevolg gegeven en bij akte van 19 juni 1847 werd voor notaris J. F. van der Heijde te Eindhoven, de Fundatie Theodoor Nicolaas Beels opgericht, in Helmond nog steeds bekend de *'Beelsfundatie'*. De stichting is al honderdzeventig jaar actief.

Fundatie

Theodorus Nicolaas Beels werd op 6 december 1773 in Helmond geboren in

het huis op de hoek van de Steenweg en de Kanaaldijk waar nu het *'Golden Tulip West Ende'* is gevestigd. In tegenstelling tot zijn vader die zich in Leuven bekwaamde, studeerde hij aan de Leidse universiteit. Hij promoveerde in 1798, vestigde zich als huisarts in Bergen op Zoom en later in Breda. In 1805 stierf zijn vader in de ouderlijke woning, die toen nog Oostende maar later Westende werd genoemd. Geen van zijn zonen nam zijn huisartspraktijk over.

In de negentiende eeuw heerste er grote armoede in Helmond. Er was veel werkeloosheid en rond 1840 had een kwart van de inwoners onvoldoende middelen van bestaan. Dokter Theodoor Nicolaas Beels zag die situatie aan en wilde daar iets aan doen. Met zijn neef sprak hij regelmatig over een te vormen

stichting, waarvoor zijn geldelijke middelen konden worden aangewend. Toen hij in 1845 overleed was er echter niets geregeld. Wel was Felix als erfgenaam aangewezen, maar er waren geen bepalingen waarvoor het geld moest worden aangewend. In de geest van zijn oom wilde Felix het besteden aan een liefdadig doel.

Bij leven had Theodoor Nicolaas door advocaat Van den Acker, een ontwerp voor een stichting laten maken. Felix Keunen nodigde enkele Helmondse notabelen uit in het koffiehuis van Laurentius van de Laar, om die opzet te bespreken. Notaris Van der Heijde, voor wie later de oprichtingsakte werd verleden, was hierbij aanwezig. De tot stand gebrachte stichting werd een *'eeuwigdurende fundatie tot ondersteuning van hulpbehoevende huisgezinnen en personen'*.

Statutair is geregeld dat een college van kiezers het bestuur vormt, welk uit twintig geachte inwoners bestaat en wordt bijgestaan door vijf administrateurs en drie curators. De oprichtingsdatum is 18 juni 1847: *'Alleen zij, die zich door hunnen deugd, vlijt en oppassing steeds hebben onderscheiden en de achtung hunner medeburgers verdienen'* komen in aanmerking voor bedeling. De hulpbehoevenden moeten in Helmond wonen en geen uitkering genieten. De statuten bepalen verder dat de gelden worden belegd in vaste goederen of hypotheaire obligaties. Het is de taak van de administrateurs om het vermogen te beheren en rentegevend te houden.

Beleggingen

Een van de beleggingen is het landgoed Ruth en Vorst in Vlierden, dat

in het jaar van de oprichting te koop kwam. Eens waren deze hoeven eigendom van Hertog Hendrik I van Brabant, die ze schonk aan zijn dochter Maria. Toen zij de abdij Binderen stichtte schonk ze de hoeven aan het klooster. Na de tachtigjarige oorlog werden ze, als zijnde geestelijke goederen, door de Staat in beslag genomen. In 1664 werden ze voor 14.000 gulden verkocht aan de broers Jan en Adriaan van der Meijden en in 1840 kwamen ze bij een boedelscheiding in handen van jonkvrouw Amalie van Heijster.

Zij liet het goed openbaar verkopen voor de Helmondse notaris Van Bocholt. Het landgoed werd in delen en compleet aangeboden. Verscheidene personen deden een bod, zoals fabrikant Godefridus van Glabbeek uit Helmond en ook de Vlierdense jonkvrouw De Maurissens was geïnteresseerd. Tenslotte was Frans van den Dungen, de latere burgemeester van Helmond, de hoogste bieder. Hij verklaarde de goederen gekocht te hebben ten behoeve van de Fundatie Theodorus Nicolaas Beels. De koopprijs bedroeg 26.550 gulden. Het landgoed werd door de Beelsfundatie met zorg in stand gehouden en in 1871 met een nieuwe aankoop uitgebreid. In 1937 werd het beheer overgedragen aan de Nederlandse Heidemaatschappij die een herkaveling maakte en middels ontginningen het landgoed uitbreidde. Hiermee kwam de stichting in bezit van het gebied met boerderijen, landerijen en bossen ter grootte van circa 153 hectare.

De Beelsfundatie is nog steeds eigenaar van dit prachtig gelegen landgoed aan de weg van Vlierden naar Liessel, dat wordt geflankeerd door de meanderende

De Beelsstraat in 1961, gezien vanuit de Molenstraat. Links het voormalige Sobriëtasgebouw met daarachter de toegang naar de Kluisstraat. (Foto Hegeman, collectie RHCE)

In het jaar van de oprichting werd in Vlierden het landgoed Ruth en Vorst verworven, dat ooit een leengoed was van hertog Hendrik I van Brabant. De Beelsfundatie is nog steeds eigenaar van delen van dit complex.
(Foto's DeurneWiki)

Astense Aa. De verbondenheid van de stichting met zowel het landgoed als met Vlierden, werd in 1956 benadrukt door de schenking van een aantal attributen aan het Vlierdense Willibrordusgilde.

De nagedachtenis van dokter Beels wordt behalve door de straatnaam nog in ere gehouden door de jaarlijkse celebratie van een Heilige Mis voor zijn zielenrust. Zijn stoffelijk overschot werd in Helmond begraven op het kerkhof dat toen nog aan de Molenstraat lag, ongeveer op de plaats waar nu zijn straat, de Beelsstraat, begint. In 1880 werd verderop in de Molenstraat

het huidige kerkhof gesticht en werden de oude crypten geruimd. Op 6 december 1882 werd zijn stoffelijk overschot naar het nieuwe kerkhof overgebracht waar hij ter ruste werd gelegd onder een nieuwe zerk.

Bronnen:

- Regionaal Historisch Centrum: Deugd, vlijt en oppassing, De fundatie van Theodorus Nicolaas Beels,
- W. van Heugten, Deurne en de Peel: Theodoor Beels en zijn stichting,
- De Zuidwillemsvaart: Beelsstraat

Begunstigers van de Heemkundekring Helmont

ADRIAANS WONEN EN WERKEN B.V.
BROECKX MAKELAARS
COENEN

DRIESSEN VERF EN INTERIEUR
FOTO LAMBERT VAN DE KERKHOF
IL BORGO HUIS MET DE LUTS

KAPSALON ARNO OBERENDORFF
KUIJPERS BUSINESS PARTNERS B.V.
KUIJPERS INSTALLATIES
LAUMÉ MEDIA- PARTNERS

LEEF EN ZORG SPECIALIST IN ZITCOMFORT
MAREIN ORGANIZING
MOSMAN AUTOSCHADE
NOTARISKANTOOR SPOORMAKERS
PIET ANDRIESEN B.V. EYE-CARE-PROFESSIONAL

RABOBANK
VAN NUENEN RIJWIELHANDEL
WIJNHUIS HELMONT

VAN DER WINKEL IJZERWAREN, GEREEDSCHAP, BOUWBESLAG